

# HALİMAT BAYRAMUK'UN "İKİ KASIM BİN DOKUZ YÜZ KIRK ÜÇ" ROMANINA SOSYOLOJİK AÇIDAN BİR YAKLAŞIM

## A SOCIOLOGIC APPROACH TO HALİMAT BAYRAMUK'S NOVEL 'TKI KASIM BIN DOKUZ YUZ KIRK UC'

Emine Bilgehan TÜRK\*

### Öz

Edebiyatın toplumsal yapıyla ilişkisi gün geçtikçe daha çok ilgi çeken bir durumdur. Edebî bir metnin nihayet belli bir yaşantının ürünü olması ve özgünlüğü, onu incelerken başvurulan önemli yanlarından birini oluşturur. Tarihin inceleme alanına giren önemli olaylar tarih biliminin kendi kuralları çerçevesinde incelenirken ilgili olayların günümüz insanına nakledilmesinde eksiklikler bulunur. Tarihin belge ve veri sunma işlevinin göz ardı ettiği insan ve duygu gerçeği edebiyatla yaşatılmaya ve okuruna hissettirmeye çalışılır. İşte bu eksikliklerin tamamlanması noktasında tarihe yardımcı olabilecek başka bir disiplin de tarihi olayları yansıtan edebî metinlere sosyolojik açıdan bakmaktır.

Karaçay Malkar edebiyatının kadın yazarlarından Halimat Bayramuk'un İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı, Sovyetler Birliği'nin 2. Dünya Savaşı sırasında girişmiş olduğu büyük sürgünün Karaçay halkına uygulanan kısmını söz konusu etmektedir. Binlerce insanı anayurdundan koparan bu uygulamanın açmış olduğu yaralar hala tam anlamıyla kapanmamıştır. Bu yazıda ilgili roman, edebiyat sosyolojisi bakımından ele alınırken buna uygun olarak eserin edebî ve nesnel haritaları oluşturulmuş eserin okuruna vermek istediği mesaj ortaya konmaya çalışılmıştır.

### Anahtar Kelimeler

roman, sosyoloji, sürgün, Karaçay Malkar Türkleri

\* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-mail: eminebilgehanurk@hotmail.com.

Gönderim Tarihi: 06.07.2015

Kabul Tarihi: 10.09.2015

**Abstract**

*The relationship between literature and social structure has become an attractive situation day by day. A literal text's originality and being of product of a certain living construct its important ways to be examined. Once the significant events which are included in the examination field of history are examined through the rules of the science of history, some diminutions appear in tranference of related events to the today's people. The reality of human and feeling ignored by the function of serving document and data of history is tried to be lived and felt through the literature. Another method which can help history obviate these diminutions is to approach from a sociologic aspect.*

*One of the female writers of Karacay Malkar, Halimat Bayramuk's novel 'İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç' mentions about the big banishment of Soviet Union to the Karacay people during the World War II. The pain of this implementation removing thousands of people from their homeland has not yet ended exactly. In this study while related novel is examined through sociologic aspect, accordingly literal and objective maps of the work are constructed and the message for the reader is tried to be presented.*

•

**Keywords**

*novel, sociology, banishment, Karacay Malkar Turks*

•



## GİRİŞ

"Her romancının eseri, içinde roman tarihinin yüksek sesle söylenmemiş bir yansımasını, romanın ne olduğuna dair bir düşünceyi barındırır. Benim konuşturmak istediğim, romanlarımın içinde var olan bu fikirdir." (Kundera 2002: 7) Milan Kundera, roman sanatına dair görüşlerini bu cümlelerle özetlemeye çalışırken, bütün kuramsal fikirlere karşılık yazılan her romanın kendi kuramını yazma çabası taşıdığını ve bir anlatma ihtiyacından doğduğunu da belirtmiş olur. İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı ise yazarının "Tehcirin, halkımıza getirdiği felaketler hakkında yazmayı kendime borç sayıyorum. Eksiklikleri vardır, ancak yazılanlar gerçeğin ta kendisidir. Benim amacım da budur." (Bayramuk 2014: 5) ifadeleriyle kendi eserinin yazılış maksadını okuyucusuna belirtmiş olur.

Edebiyat bir anlatılar toplamı olarak, bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamlarını sağlayan hikâyeleri kapsar. Edebiyat bir anlamda bir milletin günlüğüdür. (Sağlık 2012: 309). Bu günlüğün, hayatı hayalden gerçeğe en canlı şekilde taşıyan türü olarak romanı göstermek çok da iddialı bir fikir olmasa gerek. Yazar, kendi milletinin günlüğünü yaşanılanların tanığı olan neslin ve sonradan doğanların sürgün sebebiyle maruz kaldığı maddi manevi bütün gerçekleri roman türünün imkânları nispetinde anlatmaya çalışarak hem edebi bir anlatı oluşturmuş hem de sosyal hafızanın kuvvetlenmesinde ve geleceğe aktarılmasında büyük bir rol oynamıştır.

Halimat Bayramuk (1917-1996)<sup>1</sup> Karaçay Malkar edebiyatının en önde gelen kadın yazarlarından. Bayramuk'un İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanını edebiyat sosyolojisi bakımından ele alırken buna uygun olarak eserin edebi ve nesnel haritaları çıkarılmış olup eserin okuruna vermek istediği mesaj ortaya konmaya çalışılmıştır. Yöntem gereği "Romanın Edebi Haritası" ana başlığı altında eserin "Olay örgüsü, ana karakteri ve önemli yan karakterleri, anlatıcısı, zamanı, mekânı" romanın anlatımına bağlı olarak incelenmiştir. "Romanın Nesnel Haritası" bölümünde kuramın "..Romana konu olan tarihsel kişilikler, olaylar ve zaman- mekan hakkında elden geldiğince nesnel bilgiler toplanır" (Baydemir 2001: 193) ilkesi doğrultusunda Karaçay Türklerinin tarihi geçmişine dair bilgi verilmeye çalışılmış olup sonraki bölümde de edebi ve nesnel haritalar karşılaştırılmıştır.

<sup>1</sup> Romancı ve ilgili roman için bk. Kolcu, Ali İhsan, Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı, Salkımsöğüt, Erzurum, 2010, s. 910-911.

## I- ROMANIN EDEBİ HARİTASI

### 1.Olay Örgüsü

1942'nin ağustosunda Almanlar, Karaçay Muhtar Vilayetini beş buçuk ay süreyle işgal etmişlerdir. Bu süreçte Karaçaylıların mallarının bir kısmına el konulmuş, kalanları da kendileri zor durumda kaldıkları için harcamışlardır. İşgal bittiğinde de Almanları destekleyenler onlarla birlikte Karaçay'ı terk etmiş olsalar da kalanlar Alman işbirlikçisi suçlamalarından kurtulamamışlardır. Ekim 1943'ten itibaren NKVD<sup>2</sup> askerleri köylerde görünmeye başlamış böylelikle de halk arasında gizliden gizliye sürgün sözü dolaşmış olsa da erkeklerinin büyük çoğunluğu cephede olan Karaçaylılar buna itimat etmemiştir. İki kasım gecesi herkesin kapısı Rus askerleri tarafından çalınır ve tüm halka iki saat içinde evlerini terk etmek zorunda oldukları, bunun için hazırlanmaları söylenir. İki saat içinde yanlarına ancak birkaç parça eşya ve biraz yiyecek hazırlayabilen insanlar önce kamyonlara doldurularak tren istasyonuna taşınır daha sonra da vagonlara doldurularak sürgün edilirler. İnsani hiçbir ihtiyacın gözetilmediği vagonlarda halk su, yiyecek ve en önemlisi tuvalet ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntılar yaşar. Bu yolculuk boyunca yaşlıların, çocukların ve hastaların büyük çoğunluğu ölür. Bu da defin işlemlerini bir ihtiyaç olarak doğursa da yönetim tarafından buna izin verilmez. Kefenlerini yanlarında taşıyan Karaçaylılar için ölümlerini bilmedikleri yerlere, tanımadıkları insanlara teslim etmek tarifsiz bir acı verir.

Romanın ana kahramanı Gokka da babası Majay'ı yolculukta kaybeder. Yolculuğun sonunda insanlar ailelerin büyük çoğunluğu parçalanmış şekilde katar katar farklı köylere yerleştirilirler. Yerleştirildikleri Kırgız topraklarında daha önce kulak<sup>3</sup> olarak sürülmüş farklı milliyetlerde insanlar yaşamakta olduğundan herkes yeni sürgünleri aynı hoşgörülle karşılamaz. Gokka, annesi Habibat ile Frida'nın boş bir odasına yerleşir. Soğuk kış günlerinde en büyük ihtiyaçları yakacak olur. Gokka arkadaşı Halimat ile kamış keserek bu sorunu çözmeye çalışsa da annesi Habibat'ı kocasının cenazesini yolda bırakmak, kızı Kemishan'dan haber alamamak ve şehit oğlu Harun'un acısından kolay kolay uzaklaştıramaz. Kolhoz yöneticisi Kuznetsov sürgünlerin buldukları yerden beş kilometreden fazla uzaklaşmalarına izin vermez ve sürgünlere despot bir yaklaşım sergiler. İhtiyaç olmasına rağmen Gokka'nın sağlık ocağında doktor olarak çalışmasını istemese de yaşlı sağlık memurunun çalışmayacağını bildirip cerrah Gokka'nın sağlık memuru olarak çalışmasının onu rencide edeceğini de

<sup>2</sup> NKVD: Narodny Kommissariat Vnutrennikh Del. (Rusça "İçişleri Komiserliği Devlet Emniyet Teşkilatı" kelimelerinin kısaltılmışı, aynı zamanda gizli polis teşkilatı)

<sup>3</sup> Kulak: Sovyet Rejimi'nin ölçülerine göre varlıklı sayılan köylülere verilen isim. Bunların mülkleri devletleştirilerek kendileri sürgüne gönderilmişlerdir. (Bayramuk 2014: 89.)

bildirilmesi üzerine Gokka'nın sağlık memuru olarak çalışmasına izin verilir. Bu sırada sürgünler arasında tifüs salgını başlar ve Gokka'nın annesi tifüsten ölür. Halkın elindekileri çeşitli yollarla alan Kuznetsov görevden alınır yerine iyi niyetli Yatsenko atanır. Yatsenko, sürgünlere iyi davranır, onlara pazara gidebilmeleri için, Gokka'ya da kocası Aslan'ı araması için izin verir. İzin belgesiyle gezen Gokka, kardeşi Kemishan'ın dilenirken bir Kazak'ın tecavüzüne uğradığını sonra da intihar ettiğini öğrenir. Yalnızlığı her geçen gün artan Gokka, kocası Aslan'ın öldüğünü yazılarını ve eşyalarını da Bayçora ailesinin sakladığını öğrenir. Gokka günlerce Aslan'ın yazılarını kendine sığınak edinir. Daha sonra okuldan arkadaşı Harun'la karşılaşır eski bir tanıdıkla zaman geçirmek ona iyi gelir. Harun da ailesini kaybetmiş olduğu için evlenme kararı alırlar. Aynı hastanede çalışan Harun sürekli kıskançlık sorunları çıkarır. Görüşmedikleri yıllarda Harun'un Almanlarla tehditle de olsa çalıştığını duyan Gokka ondan ayrılır. Hamile olan Gokka'nın bir oğlu olur. Stalin'in ölüm haberi herkeste farklı düşüncelere sebep olur. Kimi Karaçaylıların gönlünde yaşanan felaketin sebebi olarak Stalin görülse de kimisi için o "Sabahın Güneşi" imgesini hala korumaktadır. Kruşçev yönetimi Stalin'in haksız uygulamalarını gün yüzüne çıkarır, sürgün edilen halklara da yurtlarına dönme izni verilir. Bu hak yeni sevinçlerin ve sorunların sebebi olur. Gokka, oğlu ve on dört yıllık sürgündeki en yakın arkadaşı olan Halimat ve ailesiyle birlikte köyüne döner. Sürgünden dönenler evlerine Gürcülerin yerleştiğini, bıraktıkları hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını görür. Birçok kişi evleri boşaltmak istemeyen Gürcülerle mücadele etmek zorunda kalır hatta kavgalarda ölenler de olur. Gokka Aslan'ın yazdıklarını kitaplaştırarak gelenek görenek ve Karaçay'ın geçmişini genç nesillere öğretmeyi amaçlar. Kendisi de Moskova'da doktorasını tamamlayarak tıp bilimleri doktoru unvanını alsa da on dört yıllık sürgün yılının hafızasından silinmediği belirtilerek eser sonlandırılır.

## 2. Başlıca Karakterler

Halimat Bayramuk eserinin Sözbazı kısmında kahramanlarının adlarını seçmedeki tercihlerini şöyle ifade etmiştir. "Kitapta adı geçen kişilerin isimleri çoğu kez değiştirilmeden verilmiştir. Onları, Orta Asya'nın kum düzlükleri çoktan yutmuştur." (Bayramuk 2014: 5) Öyle ki yazar romanın baş kahramanı Gokka'nın kardeşi ve ikinci evliliğini yaptığı eşinin adlarını değiştirmemiştir. Her ikisinin de adı eserde Harun olarak geçer.

Bir anı roman olarak yazılan *İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç* romanında yazar, kahramanlarını işlerken olumlu ya da olumsuz bir model oluşturma yoluna gitmemiş, kahramanlarını yaşananların bir yansıtıcısı olarak eserine

taşımıştır.

**Gokka:** Zengin şahıs kadrosuna rağmen *İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç* romanı, ana karakter Gokka'nın romanıdır, denebilir. Olay örgüsü Gokka'nın yaşadıkları üzerine kurgulanan eserde dikkate değer en önemli husus ise 1917 devrimine inanmış, kendini devrime adanmış ve devrimin yetiştirdiği iki neslin yaşadığı güven paradoksunun Gokka'nın psikolojisiyle izaha çalışılmasıdır. Stalin'e imanla yetiştirilen neslin sürgün ve maruz bırakıldıkları muamele ile karşısında yaşadıkları anlam ve değer karmaşası Gokka'nın iç konuşmaları ile aydınlatılmaya çalışılır. Gokka Rostov'da bulunan Tıp enstitüsünü bitirip aynı yıl bütün sınıf arkadaşlarıyla beraber savaşa katılmış bir Tabip yüzbaşısıdır. Gokka cephedeki hastanesinin Alman uçakları tarafından bombalanması sonucu bacağından yaralandığı için köyüne izinle geri döner. Aynı gece bütün Karaçaylılarla birlikte sürgün edilen Gokka cephedeki çalışmalarının, madalyalarının NKVD askerleri karşısında bir hükmü olmadığını anladıkça Stalin'e olan inancını kendi kendine sorgular. "Yerde oturanlardan birinin 'Stalin'in bu faciadan haberi yoktur' diyerek yanındakine dert yandığını işiterek, Gokka yine düşünceye daldı. 'Ya göz göre göre evlerimize yerleşen Gürcüler?' – dedi Gokka kendi kendine. 'Bu duruma ne demek lazım?!' Gokka'nın kalbinde Stalin'e karşı olan inanç o kadar derindi ki onu bir türlü suçlayamıyordu. Stalin gibi doğru bir insanın yeryüzüne gelmediği okul kitaplarından başlayarak her gün gazetelere, mecmualara yazılıp duruyordu. Radyoda sabahtan akşama aynı şeyleri söylerdi. Onu bırakın, 'Stalin' adı o kadar çok söyleniyordu ki Lenin'in adı unutulmaya yüz tutmuştu." (Bayramuk 2014: 19) Gokka yaşananlara baktıkça sürgünün önceden yapılan bir planın son parçası olduğunu da düşünür. "Koruyucusu olamayan küçük bir halkı topyekûn sürmek, zor olmasa gerek. Üstelik onun can damarı olan aydınları 1937 yılında imha edilmişse, erkeklerinin tamamı cepheye ise... Kadınları, çocukları, yaşlıları hayvan vagonlarına yüklemek pek zor olmasa gerek." (Bayramuk 2014: 64)

Eser boyunca Gokka duyguları ve mantığı arasında kalır. "Gokka'nın eli farkında olmadan kaputunun üzerindeki madalyasına dokundu koparıp atmamak için kendini zor tuttu. Aklına o madalyanın verildiği gün geldi. Arkadaşlarının kendisini çılgınca alkışladığını hatırlayarak gözlerinin karardığını hissetti. Çocukluğundan beri GTO, GSO, 'Voroşilovsiky Streok' denilen nişanlara, özellikle madalyalara saygı göstermeyi öğrenen Gokka, madalyasını koparıp atamadı. Ama onun bugünkü durumu 'madalya için bir züldür' – diye düşündü. Bu hale getirilen bir insanın asker elbisesi giymesine bile gerek yoktu." (Bayramuk 2014: 82)

Ailesini tamamen kaybettikten sonra Gokka, Aslan'ı ararken Kazak, Kırgız coğrafyasında sürgün edilen insanların dramını tekrar tekrar yaşar. Gördükleri onu sürekli iç beniyile muhasebe yapmaya yönlendirir. İnanç noktasındaki zayıflığını sorgularken rejimin bu noktadaki uygulamalarını da eleştirmiş olur. "Gokka eski bir bezin üzerinde diz çökerek namaz kılmakta olan ihtiyara kulak verdi. Onu dinlerken: 'Allah'ım, kalblerden sana inanma hissi olarak hiçbir şey bırakmadan kazıyıp attılar. Bu yaşlı adamın sana inandığı gibi inanabilseydim, bugün çok daha huzurlu olurdu. – Allah'ın takdiri böyleymiş deyip sabrederdim. Ama sana inancım kalmamış. Nasıl kalsın ki, senin adının ilk harfini büyük yazmayı bile yasakladılar', -diye düşünceye daldı." (Bayramuk 2014: 176)

Gokka da rejime inanmışlık insan aklı ve duygularının da sınırlarını zorlar niteliktedir. Gokka ve Aslan birbirlerine karşı sevgilerini ilan ederken Gokka "Bütün dünya proletarya zafere ulaşana kadar, evliliğin adını anmamak" (Bayramuk 2014: 183) şeklinde söz vermiştir.

Gokka Karaçay halkının sözüne güvendiği, aydın kişisidir. Atayurda dönüş haberlerinin yaygınlaşmasından sonra da herkes dönüş planları ile meşgulken Gokka onları kalıcı sorunlarla yüzleşmek zorunda bırakan konuşmalar yapar. Gokka için öncelikli sorun sürgünde yetişen kuşaklar ve eskiler arasındaki kültür farklılığıdır. Sürgünde geçen on dört yıl insanlara kendi gelenek görenek ve en önemlisi dillerini unutturur noktaya gelmiştir. Gokka bu konudaki fikirlerini toplantılarda dile getirir. "Şu anda benim kanaatime göre, biz büyükler kim olduğumuzu ve nasıl bir halk olduğumuzu gençlere anlatmak zorundayız. Halkımızın kalan parçası da bunu bilmek zorundadır. Böyle gidersek, on beş yıl sonra dilimizi kaybedeceğiz, dilimiz yok olursa halkımız da yok olur." (Bayramuk 2014: 250)

Eserin son kısmında yani Karaçay topraklarına dönüşten sonra Gokka, kültürel değerlerin yaşatılması için Aslan'ın çalışmalarını kitaplaştırarak kendisine yüklenen aydın sorumluluğunu da böylelikle yerine getirmiş olur.

**Majay:** Majay, 1920'de Çavul köyüne Sovyet rejimi geldiğinde atını, ineğini babadan kalan eski arabasını eliyle teslim etmiş rejime inanmış bir karakterdir. Sürgün zamanında ise yarım yıldır dizleri tutmadığı için hayatını karısının ve kızının yardımıyla sürdürür vaziyettedir. Majay sürgün yolculuğu sırasında kimseyle konuşmaz yaşananların muhasebesi onun içsesiyle esere yansıtılır. Yaşlı Majay, sürgün yolculuğuna dayanamaz ve yolculuk bitmeden ölür. Cenazesinin nereye bırakıldığının bilinmemesi de kızını ve karısı Habiyyat'ı üzer.

**Habiyyat:** Kocasına göre daha dinç evin işlerini üstlenmiş sessiz kendi

halinde bir kadındır. Oğlunun şehit haberini alması, sürgün sırasında kocasının ölmesi, Kemishan'dan haber alınmaması Habibat'ı hayattan tamamen koparır. Sürgünde Tifüs hastası bir Karaçaylıyı eve misafir olarak kabul ettiği için kendisi de hastalığa yakalanır ve ölür.

**Kemishan:** Majay ve Habibat'ın küçük kızlarıdır. Sürgün gecesi Kemishan başka bir kolhozda olduğu için ailesinden ayrı sürgün edilir. Gittiği yerde dilenirken yaşlı bir Kırgız tarafından kandırılarak tecavüz edilir. On dokuz yaşında olan Kemishan intihar ederek ölür.

**Hasan:** Sürgün, herkesin gönlünde derin yaralar açıp yaşadıklarını kendilerine sorgulatırken en derin akislerini Hasan'da gösterir. Hasan öfkesini zor kontrol ederken sözleriyle herkesin duygu ve isyanına tercüman olur. "Kim...Kimdir suçlu?! Ben savaşa katılmak için can atmıştım. Sen... sen subaysın, ülkeyi düşmandan korurken yaralandın, bugün bu hallere neden düştün? Benim babam şu anda cepheye savaşıyor. Bu masum insanların kocaları, oğulları kızlar da savaştalar. Kimin için savaşıyorlar, söyle? Dayanamıyorum, hiç dayanamıyorum!" (Bayramuk 2014: 66) Sürgüne en büyük başkaldırımı da Hasan, yolun sonunu görmeden intihar ederek yapar.

**İbrahim:** Eserde çok etkin bir karakter olmasa da sürgünün ana hedefi ve uygulamanın hiçbir taviz kabul etmeyişi İbrahim üzerinden anlatılır. Sürgün kararnamesinde farklı milliyetlerden evli olanların eşleriyle gidebileceklerini fakat eşlerini yanlarında tutabilmenin mümkün olmadığı belirtilir. "İbrahim 'in karısı rustu. O da okulda öğretmen olarak çalışıyordu. Birlikte yaşayalı yirmi altı yıl olmuştu. İki oğullarından biri de cepheydi. Tehcir gecesi, aile içinde başka halklardan olanlara tercih hakkı vermişlerdi: 'İsterseniz beraber giderseniz, isterseniz burada kalırsınız' diye. İbrahim'in karısı katılmadı." (Bayramuk 2014: 81) Oysaki İbrahim Almanlara karşı mücadele vermiş hapse atılmış, solunum tüpüyle nefes alabilen devrimin hizmetinde ellili yaşlarında bir öğretmendir.

**Tötka Maria:** Kırgız topraklarına daha önce kulak olarak getirilmiş bir sürgündür. Maria, sürgün yıllarında Gokka'nın hep yanında olmuş onunla elinde olan yiyeceklerini paylaşmış biridir. Maria'nın insancıl yaklaşımı, sürgünün insanlar arasında oluşturduğu güvensizlik ve nefreti aslında yönetimin oluşturduğunu halkın kendi arasında sorunsuz yaşayabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

### 3. Anlatıcı

*İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç* romanında anlatıcı bütün zamanlara hâkim



yazar anlatıcıdır. Anlatıcı zaman zaman geçmişe dair yaşanmışlıkları ifade ederken özetleme tekniğini kullanmış bazen de kahramanların iç konuşmalarını hâkim bakış açısıyla okuruna ulaştırmıştır. "Gokka'nın şu anda içini kemirip bitiren şey, apoletin bir teğmen tarafından koparılıp atılmasıydı. Bu rütbelere Gokka'ya boşuna verilmemişti: 1941 yılından başlayarak bu güne kadar, sahra hastanelerinde gecesini gündüzüne katarak hizmet vermişti." (Bayramuk 2014: 60-61)

Anlatıcı eserde bazı durumlarda vaka zamanının aktarıcısı olarak kendini gösterir. "İşte iki üç kadın, insanları çiğneye çiğneye Sımay'a doğru yürümeye başladılar bile." (Bayramuk 2014: 61)

#### 4. Zaman

Karaçay Türklerinin haklarının ellerinden alınması resmi olarak 2 Kasım 1943 tarihi ile 9 Ocak 1957 tarihleri arasında gösterilir. Bu zaman on dört yıl, iki ay, yedi günlük bir süreyi kapsamış olsa da Karaçaylıların yağmalanan ata yurtlarına dönüşleri Haziran 1957 olarak "Moskova – Kislodovsk treni, 1957 yılı haziranında Nevinnomskaya stanitsesine geldi" (Bayramuk 2014: 265) cümlesiyle ifade edilir.

Romanda zamana dair ilk bilgi Majay'ın dikkatiyle Çavul köyü kadınlarının evlerini badanalamak için 1943 Ekiminde Ekim devrimi hazırlıkları sırasında yedi kilometrelik yoldan beyaz toprak taşıdıkları bilgisinin anlatılmasıyla verilir. Daha sonra NKVD askerlerinin köye yerleştikleri gecenin sabahında zaman şu ifadeyle belirtilir. "Bu durum 1943 yılı ekim ayının ilk yarısında idi." (Bayramuk 2014: 19)

Yokluk, ölüm, hastalık ve gözyaşıyla geçen sürgün çoğu kişide zaman olarak anlamını kaybetmiş olsa da "Biz bu karanlık ambarın içinde yol alalı on beş gün geçti, - dedi, saymasını henüz unutmayan biri." (Bayramuk 2014: 81) cümlesiyle belirtilir. Sürgüne dair başka bir zaman ifadesi de yolun sonuna yaklaşıldığında "Bugün felaket kurbanlarının karanlık dehlizde yol alışlarının meğer yirminci günü imiş." (Bayramuk 2014: 85) şeklinde ifade edilirken zamanın insan psikolojisine yansımaları "Gün, yıl kadar; gece ise ondan da uzun görünüyordu. Katar yol almaya devam ediyorsa da zaman ilerlemiyor gibiydi. Her zaman olduğu gibi günde bir kez ihtiyaç molası ve ölü çıkarma. Feryat, figan ve gözyaşı. Ölülerin sayısı da her geçen gün artmakta. Burada akli olan, aklını yitirmiş gibidir. Gerçekten delirenler de vardı. İnsanlar adeta ağaç kütüğü gibi olmuşlar, idraklerini kaybetmişler. Tek yaptıkları ve ya yapmaya çalıştıkları şey yiyecek aramak, soğuktan korunmak..." (Bayramuk 2014: 77) gibi anlatımlarla okura ulaştırılmaya çalışılır. Tren yolculuğundan sonra da zamana dair bir dikkat Gokka ve annesinin Frida'nın evine yerleşmeye çalıştıklarında verilir. "Gokka tek başına ağızlandı. Kasımın ikisinden bugünkü yirmi ikisine kadar, Gokka'nın evde

pişen yemeğe ilk kez kaşık çalışı budur.” (Bayramuk 2014: 88)

Gokka ve annesi arasında indirildikleri yere dair geçen konuşma sırasında eserin vaka zamanının sonrasına dair bilgilerle birlikte Sovyet yönetimi uygulamalarının da bir değerlendirmesi yapılmıştır. “1917 yılından başlayarak ülkenin insanlarına kaç türlü felaket gelmiştir! İç savaşta kırıldılar; bulaşıcı hastalık salgınları, açlık ve sefalet onları kitleler halinde yok etti. Kendi emekleriyle yaşayan köylüleri ‘kulak’ yapıp gözden ırak yerlere sürdüler. 1937 yılında ülkenin en gözde insanlarını, aydınlarını tırpanla ot biçer gibi biçtiler. Bütün bu yapılanlar insanların adalete ve hukuka olan inancını temelden sarsmıştır. Savaşta yirmi milyon insan hayatını kaybetmiştir. 1948-1950 yılları arasında birçok dürüst insan yok edilmiştir. Kişinin yarınından emin olacağı bir gün gelecek miydi acaba?!..” (Bayramuk 2014: 91)

Romanın yazma zamanı “Bugün, bu kitabın yazıldığı gün (1990), aynı yerde Kuzey Kafkasya’nın ünlü çimento fabrikası bulunmaktadır.” (Bayramuk 2014: 57) cümlesiyle ifade edilir

## 5. Mekân

*İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç* romanında mekânı üç ayrı noktadan değerlendirmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi sürgünün başladığı Çavul köyü, ikincisi bir iç mekân olarak yaşanan olayların kaynağı olan tren vagonları, üçüncüsü ise birbirinden farklılık gösteren Kırgız topraklarıdır. Her aile farklı köye yerleştirildiğinden bunlar özellik olarak büyük başkalıklar göstermeyen mekânlardır. Gönderildikleri yeri bilmeyen sürgünler için yer adı bildiren ilk mekân şöyle ifade edilir. “Ufukta görülen evler de Kırgız topraklarına düşen Tokmak kasabası imiş.” (Bayramuk 2014: 85) Gokka’nın Aslan’a yazdığı mektubu postalamak için postanede çalışan kızıdan öğrendiği adres mekâna dair açık bilgi içerir. “Kazakh SSR, Cambul Oblast, Kurday Rayon, Trudovik Kolhoz.” (Bayramuk 2014: 96)

Gokka, annesi Habiyyat ve Abidat’ın gönderildiği köy, sürgün mekânına dair özellikleri genel hatlarıyla verir. “Araba Kırgız topraklarında on sekiz kilometre yol aldıktan sonra, Çu kanalı üzerindeki köprüden geçerek Kazakistan’a girdi. Köprüden sonra üç kilometre katederek Trudovik Köyü’ne girdiler. Köyü ikiye ayıran tek caddenin iki tarafında yaprakları dökülmüş kavak ağaçları dikkati çekiyordu. Ağaçların arasından hayal meyal fark edilen basık kerpiç evler, pek yalın görünüyordu. Bütün evler beyaz badanalı ve kamış çatılı idiler.”<sup>4</sup>

Eserin tamamında atayurt dağlarının ve yeşilliklerinin güzellikleri özlemle yâd edilir. Sürgünden sonra adı değiştirilen topraklara asıl kimliğini gösteren

<sup>4</sup> Bayramuk, *İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç*, s. 86.

adlandırılmanın yapılışı da “- Sizi kutluyorum (siz!), Gokka Majayevna (saygılı hitap!), kararname çıktı. Köylerdeki kumandanlıklara bugün tebliğ edilecek. Karaçay Çerkes Muhtar Vilayeti'nin ihdasına, Çerkessk şehrinin merkez olmasının, şu anda 'Kluhori' adıyla anılan eski Mikoyanşahar'a bundan böyle 'Karaçayşahar' adının verilmesine, -diye Yüksek Prezidium tarafından karar verilmiştir, dedi.” şeklinde kurguya bağlı olarak Gokka'ya açıklanırken okura da ulaştırılmış olur.

## II- NESNEL HARİTA

Tarihte küçük hanlıklar ya da yönetim birimleri şeklinde yaşayan Karaçay<sup>5</sup> Türklerinin Sovyet yönetimi sırasındaki dünyaya kapalı yaşayışları ve tarihleri üzerine yeterince çalışma yapılmamış olup sürgün yıllarına ait bilgiler de şöylece özetlenebilir. “1917 Bolşevik İhtilali sonrasında bütün Kafkasya'da ve bu arada Karaçay-Malkar'da da çok kısa bir süre bağımsızlık heyecanı yaşandı. Fakat bu heyecan Ruslar tarafından kanla bastırıldı. 1920'de Karaçay-Malkar bölgesi "Sovyet" sistemine dâhil oldu. Ağustos 1942'de Alman ordusu Karaçay Özerk Vilayeti'ne girdi ve bölgeyi beş ay kadar elinde tuttu. Karaçay-Malkarlılar da 1943 yılı sonlarına kadar Sovyetler'e karşı bağımsızlık mücadelelerini sürdürdüler. Bu arada Kafkaslarda Ruslara karşı çıkarılan pek çok ayaklanmaya önderlik ettiler. Bu mücadeleler sırasında nüfuslarının büyük bir bölümünü kaybettiler.

Bölge, Ocak 1943'te Almanlardan kurtarıldı. 2 Kasım 1943 ve 8 Mart 1944'te güya Alman ordusuyla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Karaçay-Malkar nüfusunun tamamı yurtlarından çıkarılarak topyekûn bir sürgüne ve soykırıma maruz kaldılar. Bu sürgün sırasında da toplam nüfuslarının yarısını kaybettiler.

Orta Asya ve Sibiryadaki sürgün yerlerinde 14 yıl kalan Karaçay-Malkar halkı, 1957 yılında itibarları iade edilince Kafkasyadaki eski yurtlarına geri döndüler.”<sup>6</sup>

## III- EDEBİ HARİTA İLE NESNEL HARİTANIN KARŞILAŞTIRMASI

Edebi harita ile nesnel harita arasında zaman, mekân, kişilikler ve olay örgüsü bakımından tam bir uyum vardır. Roman biyografik bir romandır. Romanın yazarı Halimat Bayramuk, eserde Halimat adıyla ana karakter Gokka'nın en yakın arkadaşı olarak yer alır. Atayurt ve sürgün mekânı, sürgün zamanı ve Karaçaylılara resmi olarak dönüş izninin verilmesi tarihi gerçeklerle tam uyum içerisindedir. Sürgünün mimarı Josef Stalin ve Stalin'in haksız

<sup>5</sup> Karaçay Türklerinin tarihi geçmişlerine dair bilgi için bk.Adiloğlu Adilhan, Karaçay- Malkar Türklerinin Rus Hakimiyetine Girişi, *Turkish Studies*, Wolume 3/1 winter, 2008. s. 145-201.

<sup>6</sup> www. pau.edu.tr/ ctleb/tr/sayfa/Karaçay-balkar-turkleri

uygulamalarının gün yüzüne çıkarılmasının sebebi olan Kruşçev, tarihteki misyonları ile eserde yer alırlar. Eserinin yazılış amacını yaşanan zulmü anlatmak olarak özetleyen yazar, arkadaşının yaşam hikâyesi üzerinden tarihi mekân, zaman ve şahıslarda değişikliklere gitmeden amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır.

## SONUÇ

“Her edebi eser sosyal bir olaydır. Ferdin eseridir, ama ferdin içtimai eseri. Edebî eserin ana özelliği, kişiyle toplum arasında bir bildirişim (communication)” aracı olmasıdır.” (Meriç 2014: 448) İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç, kurgu itibarıyla Gokka'nın romanı olsa da Sovyet yönetiminin ideolojik uygulamalarının ve yaptırımlarının sonuçlarını yansıtması itibarıyla bu idari yapıdaki diğer Türk topluluklarının da maruz kaldığı problemleri göstermesi bakımından büyük bir coğrafyanın romanıdır. Romanda özellikle genç karakterlerin yaşadığı ifade edilen inanç ve kimlik bunalımları bu geniş coğrafyanın birçok dönem eserinde de ele alınır.

*İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç* romanı Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatlarında örnekleriyle sıkça karşılaşılabilecek kuşaklar arası kimlik ve kişilik farkına gösterilebilecek örneklerden biridir. Cengiz Aytmatov'un<sup>7</sup> hikâye ve romanlarında sıklıkla karşılaşılan rejimin yetiştirdiği gençlerin ana babalarıyla dini ve kültürel değerler noktasındaki inanç farklılıklarına Gokka açık bir örnek teşkil eder. Sürgün sırasında insanların inanarak yinediği bir ermişe ait “Dağ önünde bir halk olur, güneş altında yok olur” (Bayramuk 2014: 30) sözünü halk felaketlerinin habercisi olarak görürken Gokka bu konuya duyarsız, hatta yabancı kalır. Bu, “Gokka'nın annesi ve babası dindar kişiler olmalarına rağmen, kendisi başka türlü eğitilmişti.” (Bayramuk 2014: 39) ifadesiyle açıklanmaya çalışılır. Gokka'nın sisteme olan inancı onu mankurtlaştıracak<sup>8</sup> kadar aklını ve mantığını kullanmaktan uzaklaştırır. Kuşaklar arası farklılığa örnek olarak Ayşe Yılmaz'ın Majay'a dair “Onun bu dönüşümü Özbek yazar Adil Yakuboğlu'nun ‘Buzkaymak’ hikâyesinde anlattığı babasının pişmanlığını hatırlatır. Yakuboğlu'nun babası suçsuz yere hapsedildikten sonra bile Stalin'e olan inancını sürdürmüş, ancak sonunda gerçekleri fark etmiştir.” (Yılmaz 1998: 297) değerlendirmesi gösterilebilir.

<sup>7</sup> Bk.Kolcu, Ali İhsan (1997), *Milli Romantizm Açısından Cengiz Aytmatov*, İstanbul, Ötüken Neşriyat. Aynı çalışma ikinci baskıda Kolcu, Ali İhsan (2008), *Bozkırdaki Bilge*, Erzurum, Salkımsöğüt. şeklindedir.

<sup>8</sup> “Mankurt” teriminin açıklaması ya da mankurt tipinin özelliklerini Nurullah Çetin Cengiz Aytmatov'un eserlerinden yola çıkarak maddeler halinde sıralar. bk. Çetin, Nurullah (2011), *Mankurtluk Külâhı*, Ankara, Berikan Yayınevi, s. 13-15.

Romanda Karaçay halkının kökeni, insan yapısı ve kültürel özellikleri eser içerisinde göze batmayacak şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. "Menşei Alanlar'a kadar uzanan bu soylu halk, kaç asır yaşadysa da, ondan, bugün döküldüğü kadar gözyaşı dökülmemiştir. Orta çağda yaşayan Alan Devletinin sınırları Kuban Irmağından Hazar Denizine kadar uzanıyordu. Onun halkı uzun boylu, beyaz tenli güzel insanlardı. Elleri her şeyi yakışırdı. Bizans ve komşu devletlerle alış veriş yapmışlardır. Alan kralı, kendi kız kardeşi Borena'yı Gürcü Kralı Bargat'a vermişti. Bu medeni devleti Çingiz Han'ın Moğolları dağıtmıştır." (Bayramuk 2014: 46) cümleleriyle ifade edilir. Karaçay, halkının kendi halinde çalışkan yaşantısının Tolstoy'un ifadelerinde de yer aldığı " 'Karaçay, Mingitav'ın eteklerinde kimseye zarar vermeden, kendi emeğiyle yaşayan bir halktır. Dürüstlüğüyle, güzelliğiyle yiğitliğiyle ün kazanmıştır.' Sözlerini Lev Tolstoy söylemiştir." (Bayramuk 2014: 76) şeklinde anlatılır.

Karaçay insanının çaresizliğini anlatan "Dünleri çiğnenmiş, bugünleri yok edilmiş, yarınları ise karanlık!" (Bayramuk 2014: 79) şeklindeki ifade sürgünün Karaçay halkına yaşattığı en büyük sorunlardan birinin de sürgünde doğan ya da sürgün yıllarında büyüyen gençler ve ebeveynleri arasındaki bilinç farkı olduğunu gösterir. Bu durum sık sık dile getirilirken "Gençler kendilerini 'yerden ot gibi fıskırış' sanıyorlar." (Bayramuk 2014: 282) gibi deyimlere başvurularak anlatım kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Sürgün ve Sovyet yönetiminin düne dair verdiği zararlar bir yerden sonra düşünülmez zira milletlerin sürekliliği onları bir arada tutan sosyal değerlerin yaşatılmasına bağlıdır. Bu değerlerin yok edilmiş olması romanın aydın kahramanları arasında dile getirilir. "-İşte görüyorsun, hâlâ Stalin'i aklayarak, bütün suçu Beria'ya yüklüyorlar, -dedi.

Onların ikisi de aynı pislik. Hangisinin eğri, hangisinin doğru olduğundan artık bize ne fayda, ne de zarar var. Bize yapabileceklerini zaten yaptılar. Halkımızın çehresinde "millet" görüntüsü kalmadı. Dili, tarihi, kültürü mahvoldu." (Bayramuk 2014: 235-236)

Halimat Bayramuk'un eserini 1990'da yayımlamış olduğu düşünüldüğünde yazarın bu romanı geçen zamanın sürgünün topluma verdiği zararı yıllar sonra da azaltmadığını ya da yaşanan acıyı hafifletmediğini anlatması bakımından dikkate değerdir.

**KAYNAKÇA**

- ADİLOĞLU, Adilhan(2008), “Karaçay- Malkar Türklerinin Rus Hakimiyetine Girişi”, *Turkish Studies, Volume 3/1* winteR: 145-201.
- BAYDEMİR, Hüseyin (2002), “M.T. Aybek’in ‘Nevâî’ Adlı Romanına Sosyolojik Açıdan Bir Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S18: 193-199.
- BAYRAMUK, Halimat (2014), *İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç*, (Akt. Yılmaz Nevruz), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2011), *Mankurtluk Külâhı*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- KOLCU, Ali İhsan (1997). *Milli Romantizm Açısından Cengiz Aytmatov*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KOLCU, Ali İhsan (2010), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- KOLCU, Ali İhsan (2008), *Bozkırdaki Bilge*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- KUNDERA, Milan (2002), *Roman Sanatı*, (çev. Aysel Bora), İstanbul: Can Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (2014), *Kırk Ambar I*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SAĞLIK, Şaban(2012), “Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi”, (Ed. Köksal Alver), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Ankara: Hece Yayınları: 307-343.
- YILMAZ Ayşe (1998), “Bir Sovyet Aydınının Trajedisi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 10: 295-300.
- [www.pau.edu.tr/ctleb/tr/sayfa/Karaçay-balkar-turkleri](http://www.pau.edu.tr/ctleb/tr/sayfa/Karaçay-balkar-turkleri) (erişim tarihi: 5 Temmuz 2015).